

Lawa. Tadeusza Konwickiego opowieść o *Dziadach* Adama Mickiewicza

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Audiobook](#)
- [Film](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Adam Mickiewicz, *Dziady. Poema, cz. III*, Warszawa 1974, s. 59.
- Źródło: Joanna Rożen, *Lawa. Tadeusza Konwickiego opowieść o Dziadach Adama Mickiewicza*.

Lawa. Tadeusza Konwickiego opowieść o *Dziadach* Adama Mickiewicza

Lawa

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Na czym polega oryginalność filmowej adaptacji *Dziadów*? Jak Konwicki poradził sobie z wyzwaniami, które stawiał niesceniczny dramat pełen fantastycznych postaci? Jak jego film oddaje wymowę ideową i polityczną dzieła Mickiewicza?

Technika montażu pozwoliła na przedstawienie równoległych światów, w których toczy się akcja utworu. Niesceniczny dramat romantyczny okazał się tym samym niezwykle filmowy. Niebanalna, doskonała obsada aktorska, zachowanie proporcji treści mesjanistycznych i politycznych, wieloznaczność przesłania i jego współczesne odniesienia – wszystko to sprawiło, że *Lawa* Konwickiego przeszła do historii polskiego filmu.

Twoje cele

- Dowiesz się, jakimi środkami posłużył się reżyser kształtując swoją artystyczną wizję *Dziadów*.

- Przeanalizujesz metaforę narodu jako lawy, w ujęciu Mickiewicza i w interpretacji Konwickiego.
- Prześledzisz, w jaki sposób film Konwickiego odniósł się do współczesnego doświadczenia wojny i totalitaryzmu.

Przeczytaj

Lawa. Tadeusza Konwickiego opowieść o *Dziadach* Adama Mickiewicza

Każda inscenizacja *Dziadów* w teatrze była wielkim wydarzeniem o wymiarze nie tylko kulturalnym, ale również społecznym i politycznym. III część dzieła Mickiewicza, nazywana *Dziadami drezdeńskimi*, opisywała przecież losy młodych Polaków niewinnie więzionych i cierpiących za wolność ojczyzny. Studenci katowani w carskich więzieniach stali się symbolem martyrologii Polaków uciskanych przez obcą władzę, i to władzę narzuconą siłą ze Wschodu. Skojarzenia z władzą ludową w komunistycznej Polsce były więc oczywiste. Szczególnie w przełomowych dla współczesnej historii momentach – jak wydarzenia marcowe w 1968 r. Iskrą, która wywołała zamieszki na uczelniach i zapaliła młodzież do buntowniczych demonstracji przeciwko władzy, było zdjęcie z afisza słynnej inscenizacji *Dziadów* w reżyserii Kazimierza Dejmka w Teatrze Narodowym.

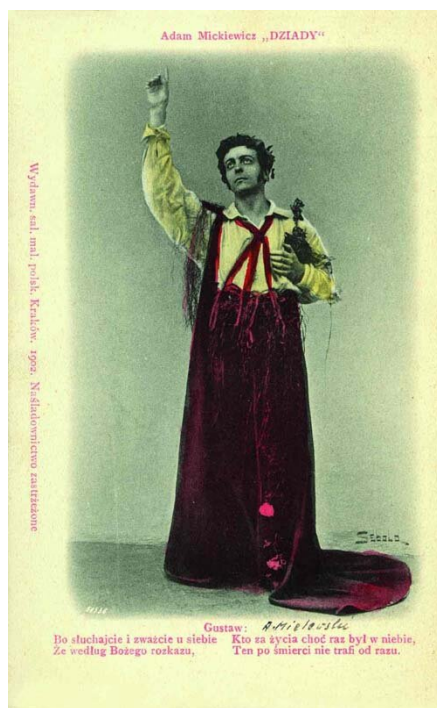
Gustaw Holoubek jako Gustaw w spektaklu *Dziady* Kazimierza Dejmka, Teatr Narodowy w Warszawie, 1968

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Lawa jako adaptacja

Adaptowanie wielkich dzieł polskiej literatury, ważnych dla Polaków, ich kultury i poczucia tożsamości, jest wielkim wyzwaniem dla twórcy filmowego. Musi on podjąć decyzje, które będą ciążyć nad odbiorem tych utworów przez kolejne pokolenia.

Pojawia się tu problem [adaptacji](#) dzieła literackiego do potrzeb filmu. Literatura i film mają podstawową wspólną cechę: opowiadają historie. Różni je natomiast tworzywo, z którego opowieść jest utkana. W adaptacji filmowiec przekształca słowa w obrazy. Decyduje o wyglądach postaci i miejsc, konkretyzuje głębokie, często nieświadome wyobrażenia czytelników. Warto spojrzeć na adaptacje filmowe – zwłaszcza dzieł pomnikowych, czytanych obowiązkowo przez kolejne pokolenia – jak na pewnego rodzaju propozycje. Czytelnicy literatury mogą się zgadzać z filmowymi interpretacjami słynnych dzieł lub sprzeciwiać się im. Zawsze ciekawa jest jednak próba zrozumienia wizji reżysera.

Andrzej Mielewski w roli Gustawa w *Dziadach* w inscenizacji Stanisława Wyspiańskiego (Teatr Miejski w Krakowie, obecnie Teatr im. J. Słowackiego, premiera 31.10.1901). Pocztówka z kolorowaną reprodukcją zdjęcia Józefa Sebalda

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Interpretatorzy Mickiewicza próbują odnaleźć głównego bohatera *Dziadów*. Czy Upiór, tajemnicze Widmo z II części, Konrad i Gustaw to ta sama osoba? Konrad jest

młodzieńcem, studentem. Gustaw – pustelnikiem, wspominającym wielką miłość, tragicznie zwieńczoną samobójstwem. Konrad w prologu III części *Dziadów* pisze na ścianie więziennej celi: „Zmarł Gustaw, narodził się Konrad”. Dokonała się symboliczna przemiana romantycznego kochanka z IV części w Prometeusza narodów – Konrada. Rozważania o istocie tej postaci dla teoretyka literatury pozostają zawsze w sferze abstrakcji. Dla inscenizatora jednak, który ma obsadzić aktora w roli, stają się problemem konkretnym. Czy Konrada powinien zagrać ten sam aktor co Gustawa? Na to pytanie musiał znaleźć odpowiedź Tadeusz Konwicki.

Lawa

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Dzieło Mickiewicza ma ogromny filmowy potencjał – to dramat przepelniony znaczeniami. Każdy z inscenizatorów *Dziadów* może znaleźć tutaj treści najważniejsze dla siebie. Na jaką interpretację *Dziadów* zdecydował się Tadeusz Konwicki? Kluczem do jej odczytania jest tytuł zaczerpnięty z Mickiewicza:

” Adam Mickiewicz

Dziady. Poema, cz. III

[...] Nasz naród jak lawa,
Z wierzchu zimna i twarda, sucha i plugawa,
Lecz wewnętrznego ognia sto lat nie wyziębi;
Plwajmy na tę skorupę i zstąpmy do głębi.

Źródło: Adam Mickiewicz, *Dziady. Poema, cz. III*, Warszawa 1974, s. 59.

Taką refleksję wygłasza młody patriota, Wysocki. Na salonach warszawskich prezentuje postawę krytyczną wobec części zgromadzonego towarzystwa. Jego ostre słowa wymierzone są przeciwko przywódcom narodu, którzy okazują się pozbawionymi dumy zdrajcami. Ale Konwicki interpretuje słowa Mickiewicza także w inny sposób. Krytyka społeczeństwa polskiego, zwłaszcza jego elit, to temat zawsze obecny w polskiej literaturze. Jednak istotą narodu jest wewnętrzny ogień, ukryty pod stwardniałą powierzchnią lawy. Ogień, który się roznieca w chwili zagrożenia.

Reżyser

Nie bez znaczenia jest fakt, że filmowej adaptacji *Dziadów* dokonał właśnie Tadeusz Konwicki. Predestynują go do tego dwie okoliczności. Pierwsza to miejsce urodzenia pisarza – Nowa Wilejka na Litwie. Wileńszczyzna – pojęta nie tylko jako kraina geograficzna, ale specyficzny obszar kultury i mentalności polskiej – pozostała żywa w twórczości Konwickiego jako pisarza i reżysera filmowego, dlatego jego dzieła rozpatruje się w kontekście kultury kresowej. Wileński życiorys układa się w historię wygnanego z ojczyzny pisarza, który poprzez swą twórczość staje się sumieniem narodu. On sam przyznaje się do wielkiej fascynacji Mickiewiczem, a w swoich wspomnieniach żartuje, że podczas filmowania *Lawy* tak bardzo się zżył z tekstem, iż wydawało mu się, jakby sam był jego autorem.

Tadeusz Konwicki w Galerii Osobowości
Warszawy

Źródło: licencja: CC BY-SA 3.0.

Drugim powodem, dla którego to właśnie Tadeusz Konwicki mógł najlepiej zmierzyć się z materiałem dramatu Mickiewicza, jest fakt, że ten artysta łączy dwa obszary: literacki i filmowy. Konwicki jest przecież i reżyserem filmowym, i pisarzem. Oglądając jego filmy, zwane przez krytyków kinem poetyckim lub kinem autorskim, czuje się olbrzymią pokorę autora wobec słowa. Tak jest również w przypadku *Lawy*, filmu,

w którym mówi się pięknym językiem Mickiewicza. Dzieła Konwickiego są próbami uzyskania w kinie narracji i konstrukcji charakterystycznej dla literatury. Reżyser buduje swoje filmy na kształt metafory – tak było z onirycznym (mającym charakter snu) *Saltem* (1965) i *Jak daleko stąd, jak blisko* (1971), pełnym symboli, nawiązań, cytatów z innych dzieł filmowych i literackich.

Słownik

adaptacja

(łac. *adaptatio* – przystosowanie) – przystosowanie tekstu literackiego do wystawienia na scenie (adaptacja sceniczna lub teatralna) lub do sfilmowania (adaptacja filmowa); reżyser, podporządkowując tekst literacki własnej wizji inscenizacyjnej, dokonuje zmian w utworze, może np. dowolnie zmieniać układ tekstu, kreacje bohaterów, porządek wydarzeń, rezygnować z niektórych wątków, dodawać nowe

reinterpretacja

(łac. *re + interpretatio*) – ponowna interpretacja, nowe odczytanie jakiegoś utworu, wydobywanie jego nowych sensów i znaczeń

Audiobook

Polecenie 1

Zapoznaj się z audiobookiem i wyjaśnij, jakie światy i w jakim celu Tadeusz Konwicki łączy w filmie *Lawa*. Zapisz swoje wnioski.

Autorka: Joanna Rożen

Polecenie 2

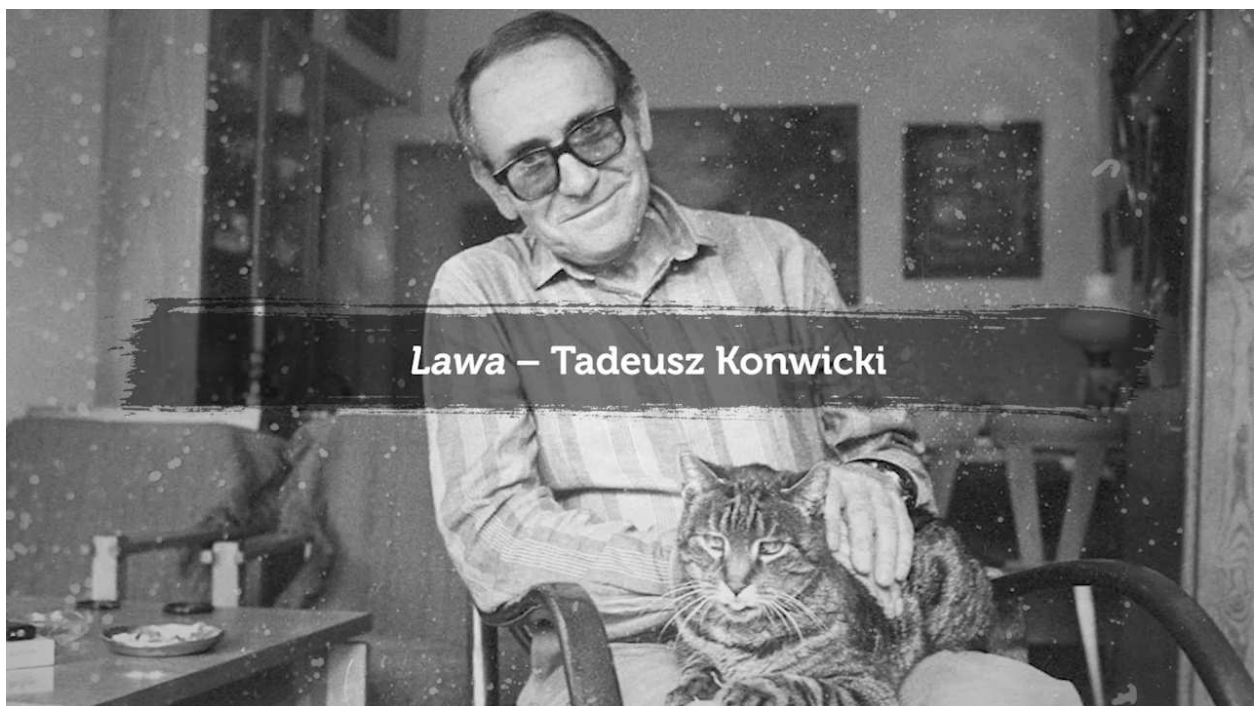
Na podstawie nagrania wskaż elementy świata współczesnego Konwickiemu, które reżyser przywołuje w filmie. Wyjaśnij, jaki jest cel tego zabiegu.

Film

Polecenie 1

Zapoznaj się z wykładem eksperta i wyjaśnij, na czym polega remiks interpretacyjny dokonany przez Tadeusza Konwickiego w odniesieniu do *Dziadów* Adama Mickiewicza.

Trwa wczytywanie danych..

Film dostępny pod adresem </preview/resource/R1UpK2Q9VTSvK>

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o.

Nagranie filmowe lekcji pod tytułem *Lawa – Tadeusz Konwicki*.

Ćwiczenie 1

Wskaż, która scena w filmie Konwickiego jest, według eksperta, przełomowa. Wyjaśnij, dlaczego.

Ćwiczenie 2

Wskaż, jakie wydarzenia z historii Polski zostały przywołane w filmie *Lawa* Tadeusza Konwickiego. Zinterpretuj rolę tych scen w filmie.

Ćwiczenie 3

Zastanów się, dlaczego film *Lawa* Konwickiego nie mógł powstać w stanie wojennym. Zapisz swoją odpowiedź.

Ćwiczenie 4

Wyjaśnij, dlaczego osoba Gustawa Holoubka jest wyraźną aluzją do *Dziadów* z 1968 roku.

Dla nauczyciela

Autor: Marta Kulikowska

Przedmiot: Język polski

Temat: *Lawa*. Tadeusza Konwického opowieść o *Dziadach* Adama Mickiewicza

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.;

5) interpretuje treści alegoryczne i symboliczne utworu literackiego;

8) wykazuje się znajomością i zrozumieniem treści utworów wskazanych w podstawie programowej jako lektury obowiązkowe;

9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi,

egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji;

10) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania: świata przedstawionego (fabuły, bohaterów, akcji, wątków, motywów), narracji, sytuacji lirycznej; interpretuje je i wartościuje;

14) przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej;

15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny;

16) rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe; określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości.

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

1) przetwarza i hierarchizuje informacje z tekstów, np. publicystycznych, popularnonaukowych, naukowych;

2) analizuje strukturę tekstu: odczytuje jego sens, główną myśl, sposób prowadzenia wywodu oraz argumentację;

6) odczytuje pozaliterackie teksty kultury, stosując kod właściwy w danej dziedzinie sztuki;

II. Kształcenie językowe.

4. Ortografia i interpunkcja. Uczeń:

1) stosuje zasady ortografii i interpunkcji, w tym szczególnie: pisowni wielką i małą literą, pisowni łącznej i rozłącznej partykuły nie oraz partykuły -bym, -byś, -by z różnymi częściami mowy; pisowni zakończeń -ji, -ii, -i ; zapisu przedrostków roz-, bez-, wes-, wz-, ws-; pisowni przyimków złożonych; pisowni nosówek (a, ę) oraz połączeń om, on, em, en ; pisowni skrótów i skrótowców;

2) wykorzystuje składniowo-znaczeniowy charakter interpunkcji do uwypuklenia sensów redagowanego przez siebie tekstu;

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Elementy retoryki. Uczeń:

1) formułuje tezy i argumenty w wypowiedzi ustnej i pisemnej przy użyciu odpowiednich konstrukcji składniowych;

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

1) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie;

2) buduje wypowiedź w sposób świadomy, ze znajomością jej funkcji językowej, z uwzględnieniem celu i adresata, z zachowaniem zasad retoryki;

4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji;

IV. Samokształcenie.

1. rozwija umiejętność pracy samodzielnej między innymi przez przygotowanie różnorodnych form prezentacji własnego stanowiska;

2. porządkuje informacje w problemowe całości poprzez ich wartościowanie; syntetyzuje poznawane treści wokół problemu, tematu, zagadnienia oraz wykorzystuje je w swoich wypowiedziach;

Lektura obowiązkowa

19) Adam Mickiewicz, Oda do młodości; wybrane ballady, w tym Romantyczność; wybrane sonety z cyklu Sonety krymskie oraz inne wiersze; Konrad Wallenrod; Dziady cz. III;

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

- 2) rozumie pojęcie tradycji literackiej i kulturowej, rozpoznaje elementy tradycji w utworach, rozumie ich rolę w budowaniu wartości uniwersalnych;
- 11) porównuje różnorodne propozycje odczytania tego samego utworu literackiego;
- 12) rozumie pojęcie aluzji literackiej, rozpoznaje aluzje w utworach i określa ich znaczenie w interpretacji utworów;

Zalecane dzieła teatralne i filmowe

- 9) *Lawa*. Opowieść o „*Dziadach*” Adama Mickiewicza, reż. Tadeusz Konwicki;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne. Uczeń:

- wyjaśnia, na czym polega reinterpretacja *Dziadów* Adama Mickiewicza dokonana przez Tadeusza Konwickiego w filmie *Lawa*,
- analizuje, w jaki sposób Konwicki odniósł się w swoim filmie do współczesnego doświadczenia wojny i totalitaryzmu,
- interpretuje tytuł filmu Konwickiego w kontekście dramatu Mickiewicza.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja;
- rozmowa kierowana.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał „Lawa. Tadeusza Konwickiego opowieść o Dziadach Adama Mickiewicza”. Prosi, by zapoznali się z audiobookiem zamieszczonym w lekcji oraz przypomnieli sobie problematykę *Dziadów* Mickiewicza, a zwłaszcza cz. III. Chętni uczniowie przygotowują krótką prezentację na temat życia społecznego i wydarzeń historycznych w Polsce lat 80. XX w. Nauczyciel przygotowuje fragmenty filmu Tadeusza Konwickiego *Lawa* (dostępny w Internecie). Ważny podczas omawiania tematu lekcji będzie fragment 1:11:11–

1:25:28, Wielka Improwizacja Gustawa Holoubka z przebitkami z XX-wiecznych wydarzeń historycznych.

Faza wprowadzająca:

1. Lekcja rozpoczyna się od przypomnienia problematyki *Dziadów* Mickiewicza, nauczyciel sprawdza, co uczniowie pamiętają, pyta o bohaterów, wydarzenia, tło historyczne itd. Jeśli trzeba, uzupełnia ich wiedzę. Następnie pyta, czy uczniowie wiedzą, na czym polega reinterpretacja dzieła literackiego, czy potrafią wskazać jakieś przykłady. Uczniowie notują w zeszytach informacje o reinterpretacji. Później nauczyciel prosi przygotowanych uczniów, by przedstawili swoją prezentację na temat warunków życia w Polsce lat 80. XX w.

Faza realizacyjna:

1. Nauczyciel wyświetla wykład eksperta, uczniowie słuchają go, notując najważniejsze według nich kwestie. Następnie w parach wykonują polecenie 1 towarzyszące filmowi. Nauczyciel weryfikuje poprawność odpowiedzi uczniów.
2. Prowadzący wyświetla fragment filmu *Lawa* Tadeusza Konwickiego (Wielką Improwizację, patrz faza: „Przed lekcją”). Pyta uczniów o ich wrażenia, a później prosi, by wykonali ćwiczenia 2 i 3 z sekcji „Film”.

Faza podsumowująca:

1. Uczniowie dobierają się w pary i wymieniają poglądami, dzielą się tym, czego się nauczyli.
2. W rozmowie podsumowującej nauczyciel może zadać następujące pytanie: Czy romantyczny sposób myślenia o Polsce i Polakach (martyrologiczny, mesjaniczny) wciąż obowiązuje? Jak rozumiecie tytuł filmu Konwickiego? Uczniowie wypowiadają się swobodnie, pamiętając o odniesieniach do *Lawy*

Praca domowa:

1. Obejrzyj cały film *Lawa* Tadeusza Konwickiego.

Materiały pomocnicze:

- *Przygotowanie ucznia do odbioru różnych tekstów kultury*, pod red. Anny Janus-Sitarz, Kraków.
- Ryszard Nycz, *Wykładowcy intertekstualności*, w: *Metodyka literatury*, tom 2, wybór i oprac. J. Pachecka, A. Piątkowska, K. Sałkiewicz, Warszawa 2002.
- *Lawa*, reż. Tadeusz Konwicki, 1989.
- Barbara Głębińska-Giza, *Dolina Issy, Lawa i Kronika wypadków miłosnych. O autorskiej twórczości Tadeusza Konwickiego*, „Kwartalnik Filmowy” 2003/44.

Wskazówki metodyczne

- Uczniowie mogą wykorzystać multimedialne „Audiobook” do przygotowania się do lekcji powtórkowej.